

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 14 – 1/2007.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/1_07/kum1_07.pdf]

AJANKOHTAISTA: MONITIETEISTÄ MUISTITIETOTUTKIMUSTA

Memory and Narration. Oral History Research in the Northern European Context, 15–17 November 2006, Helsinki.

Tuulikki Kurki ja Elina Makkonen

Monitieteinen ”Memory and Narration” -symposiumi kokosi marraskuussa Helsinkiin noin 80 oral history-tutkimuksesta – eli suomalaisittain muistitietotutkimuksesta – kiinnostunutta osanottajaa. Idea symposiumista virisi pohdittaessa erilaisia yhteistyön muotoja Pohjois-Euroopan alueella vaikuttavien ja aluetta tutkivien muistitietotutkijoiden parissa. Suomalaiset ovat toki jo aiemmin tehneet yhteistyötä erityisesti ruotsalaisten, norjalaisten, virolaisten ja latvialaisten sekä viime aikoina myös venäläisten muistitietotutkijoiden kanssa. (Ks. Fingerroos & Laakkonen & Salmi-Niklander 2006.)

Suomalaiset eri tieteenaloja edustavat muistitietotutkijat ovat viime vuosina tiivistäneet myös keskinäistä yhteistyötään. Pari vuotta sitten järjestäytyttiin FOHN-verkostoksi (Finnish Oral History Network), joka osallistui myös marraskuisen symposiumin ideointiin ja järjestelyihin. Päävastuun järjestelyistä kantoivat kuitenkin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Helsingin yliopiston folkloristiikan oppiaine tukenaan Helsingin yliopiston yhteiskuntahistorian laitos, Kulttuuristen tulkintojen tutkijakoulu ja Suomen Akatemian ”Keksityt sankarit” -tutkimusprojekti.

Symposiumissa keskityttiin muistitietotutkimuksen metodologisiin ja teoreettisiin kysymyksiin sekä pohdittiin muistitietotutkimuksen tämänhetkisiä haasteita. Kolmen symposium-päivän ohjelma koostui kahdesta keynote-luennosta ja lukuisista temaattisista istunnoista. Iltaohjelmasta vastasivat Helsingin yliopisto ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

REFLEKTOIVAA PUHETTA MUISTITIETOTUTKIMUKSESTA

Symposiumin avasi kokenut muistitietotutkija Ronald J. Grele (Columbian yliopisto, USA), joka on tarkastellut muistitietotutkimuksen teoreettisia ja metodologisia kysymyksiä jo useamman vuosikymmenen ajan. Vuosina 1982–2000 hän toimi Columbian yliopiston muistitietoyksikön (Oral History Research Office) johtajana. Grele loi keynote-luennossaan ”Reflections on a Second Look” katsauksen muistitietotutkimuksen historiaan pohtien samalla vuonna 1975 ilmestyneen tutkimuksensa *Envelopes of Sound* paikkaa, mutta myös omaa rooliaan muistitietotutkimuksen kentässä.

Grele lähti luennossaan liikkeelle 1940-luvulta ja päätyi muistitietotutkimuksen tähänhetkisiin haasteisiin. Grelen mukaan muistitietotutkimuksen käännekohta ajoittuu 1970- ja 1980-luvuille eli aikaan, jolloin humanistisissa tieteissä ja sosiaalitieteissä käytiin laajemminkin tieteenteoreettisia keskusteluja, jotka johtivat ajattelu- ja tutkimustapojen muutoksiin. Muistitietotutkimuksen kohdalla muutos koski käytettävien aineistojen luonnetta: aiemmin muistitietohaastatteluja oli pidetty menneisyydestä kertovina lähteinä, mutta sittemmin ne käsitettiin dialogisesti tuotetuiksi, kerronnalliseksi konstruktioksi. Samalla esille nousivat kysymykset yhtäältä haastattelijan roolista ja hänen vaikutuksestaan tuotettuun aineistoon ja toisaalta haastateltavan roolista kanssatutkijana. Grelen mukaan muistitietotutkijan pitää olla tietoinen myös omista muistoistaan ja historiantulkinnoistaan, koska ne ovat mukana haastattelutilanteessa ja vaikuttavat tutkimuksessa tuotettuihin tulkintoihin.

Grele pohti kiinnostavasti myös muistitietohaastattelun julkista luonnetta. Haastattelu ei ole vain kahden osapuolen välinen vuorovaikutustilanne, vaan haastattelun osapuolet joutuvat ottamaan huomioon myös kuvitellut kuuntelijat, esimerkiksi yhteisön jäsenet ja tutkimuksen tulevat lukijat. Grelen mukaan muistitietohaastattelu, samoin kuin haastattelujen pohjalta laadittu muistitietohistoria, on kompleksinen ja moniääninen tuotos, jossa kohtaavat yksilölliset muistot ja kollektiivinen muisti. Yksilölliset muistot eroavat aika usein kollektiivisesta muistista, jonka Grele määrittelee yhteisössä vallitsevaksi käsitykseksi ja totuudeksi menneisyydestä. Kollektiivinen muisti ei kuitenkaan ole pysyvä, vaan se muuttuu esimerkiksi sukupolvien myötä. Samassa yhteydessä Grele sivusi kysymystä muidenkin kuin historiantutkijoiden tuottamista historiantulkinnoista. Tätä samaa aihetta on meillä käsitellyt Jorma Kalela (2000). Historioitsijoilla ei siis ole yksinoikeutta tulkintoihin, sillä esimerkiksi museot ja media tuottavat omia historiakuviaan.

MUISTITIETOTUTKIMUKSEN JA GERONTOLOGIAN NÄKÖKULMIA

Symposiumin toisesta keynote-luennosta vastasi muistitietotutkimuksen professori Joanna Bornat (Open University, Iso-Britannia). Hän käsitteli luennossaan ikääntyvien ihmisten tuottaman muistelukerronnan käyttöä ikääntymisen tutkimuksessa. Bornat on hyödyntänyt tutkimusotteessaan muistitietotutkimuksen yleisiä ja gerontologian erityisiä tavoitteita. Hänen mukaansa näiden kahden tutkimusotteen näkökulma

muistitietoon on hieman kärjistään sanottuna erilainen, koska muistitietotutkimuksessa keskitytään ennen kaikkea kerrotun sisältöön, kun taas gerontologia tarkastelee kerrontaa tuottaakseen ymmärrystä siitä, millaista on olla ikääntynyt ja millainen on ikääntymisen prosessi.

Aineistonaan Bornat on käyttänyt kahdenkymmenen vuoden ajalla tekemiään haastatteluja. Lisäksi hän on hyödyntänyt toisten tutkijoiden aiemmin kokoamia haastatteluaineistoja, joihin hän on soveltanut omaa lukemisen näkökulmaansa ja kysymyksenasetteluaan. Luennossaan hän korosti myös aineistojen konstruktivistista luonnetta. Aineistojen uudelleenkäyttö osana toisenlaisia kysymyksenasetteluja edellyttääkin aineistojen kontekstualisointia ja sen tuottajien refleksiivistä asemointia tutkimukseen nähden.

Luennossaan Bornat kuvasi ikääntymistä osittain kerronnassa rakentuvana ilmiönä. Tutkimusasetelma rinnastuu muun muassa viimeaikaisiin sukupuolen ja etnisen identiteetin tarkasteluihin. Bornatin mukaan tieteen kentällä käydyissä keskusteluissa ikääntyneistä ei kuitenkaan ole tullut samalla tavalla tietoa tuottavia subjekteja kuin esimerkiksi etnisten vähemmistöjen tai sukupuolivähemmistöjen edustajista.

Bornatin mukaan yksilöllisen muistelukerronnan tavoitteena on tuoda näkyviin yksilö tilastojen takaa: valottaa ikääntymisen prosessia yksilöllisellä kerronnalla, joka selventää ikääntyvien elämäntapaa, valintoja ja identiteettien rakentumista. Tavoitteissaan Bornat viittaa myös muistitietotutkimuksen yleisempiin tavoitteisiin yhdistää paikallinen, ruohonjuuritason näkökulma ylhäältä päin suunnattuun globaaliin näkökulmaan: kontekstualisoida paikallinen ja tunnistaa se osana laajempaa kokonaisuutta (esim. Portelli 2006).

TEMAATTISTEN ISTUNTOJEN KIRJOA

Kaikkiaan viidessätoista temaattisessa istunnossa käsiteltiin monipuolisesti tämänhetkistä Pohjois-Euroopassa tehtävää tai tätä aluetta käsittelevää muistitietotutkimusta. Symposium rakentui kahden muistitietotutkimukselle keskeisen käsitteen, muistin ja kerronnan, ympärille. Kerrontaa tarkasteltiin muun muassa suhteessa identiteettiin ja kokemukseen. Esimerkiksi Maija Hinkle (*American Latvian Association Oral History Project*) tarkasteli amerikanlatvialaisten identiteetin kerronnallista rakentumista. Pihla Siim (Joensuun yliopisto) puolestaan pohti identiteetin rakentumista monikansallisissa perheissä. Saara Tuomaala (Helsingin yliopisto) tarkasteli sukupuoli-identiteetin tuottamista suomalaisen maaseudun modernisaatiodiskursseissa. Muistia ja muistelemista taas luotailtiin esimerkiksi työhön ja ympäristöön sekä kollektiiviseen ja sosiaaliseen muistiin liittyvien tutkimusten kautta. Esimerkiksi Minna Uitto (Oulun yliopisto) alusti suomalaisten ihmisten opettajiin liittyvästä muistelukerronnasta ja Leena Paaskoski (Helsingin yliopisto) nykypäivän metsäalan ammattilaisten suullisesta kerronnasta ja sen myötä rakentuvasta tiivistä yhteenkuuluvuuden tunteesta.

Erityisesti Suomessa ja Baltian maissa muistitietotutkimuksen piiriin kuuluvat haastattelujen lisäksi ja ohella myös kirjalliset aineistot. Istunnoissa tarkasteltiin

kirjallista muistitietoa ja elämäkertoja, mutta myös haastatteluja ja kenttätyöhön liittyviä metodologisia kysymyksiä. Ryhmässä ”Oral and literary narration” käsiteltiin suullisen, paikallisen historian ja kirjoitetun historian esitysten suhdetta. Tiina Kirss (Toronton ja Tarton yliopistot) tarkasteli muistin tuottamista harrastajakirjoittajaryhmässä. Kirsti Salmi-Niklander (Helsingin yliopisto) käsitteli esityksessään suomalaista työväenkirjailija Kasperi Tanttua (1886–1918) kommentoiden yleisemminkin sellaisten kirjoittajien asemaa, jotka toimivat institutionalisoidun kirjallisuuden, folkloren ja suullisen kerronnan välimaastossa. Kenttätyön metodologiaan keskittyneissä istunnoissa valotettiin muun muassa historiallisten aineistojen tuottamista haastatteleamalla (Ilze Gehe, Oslon yliopisto) ja keskusteltiin muistitietotutkimuksen eettisistä kysymyksistä. Päivi Rantalán (Lapin yliopisto) tutkimuksen kohdalla eettiset pohdinnat ovat nousseet keskeisiksi, kun tutkija on joutunut miettimään, voiko hän nimittää tutkimaansa henkilöä kylähulluksi.

Muistitietotutkijoita ovat aina kiinnostaneet erilaiset konfliktit yksittäisen kokijan ja muistelijan näkökulmasta. Kysymykset siitä, miten esimerkiksi sodista on selvitty sekä miten niistä kerrotaan tai mistä vaietaan, puhuttivat myös tämän symposiumin osanottajia. Ryhmässä ”Conflicts, survival, silence 2” keskusteltiin kollektiivisen muistin ja historiakuvan politiikasta, sitoutumisesta sukupuoleen ja vallankäytöstä historiakuvien tuottamisessa. Yhteispuheenvuorossaan Helle Bjerg ja Claudia Lenz tarkastelivat Norjan ja Tanskan toisen maailmansodan aikaista miehitysaikaa kuvaavaa muistelukerrontaa sukupuolittuneisuuden, erityisesti maskuliinisuuden näkökulmasta. Anne Heimo puolestaan käsitteli Suomen vuoden 1918 sisällissotaan liittyvien muistojen ja muistelukerronnan tuottamista. Hän keskittyi esityksessään muiston diskursiiviseen tuottamiseen, ja siihen, kuinka muistoja tuotetaan jatkuvasti uudelleen suhteessa kertojien tavoitteisiin. Ryhmässä käydyissä keskusteluissa pohdittiin muun muassa paikallisten historiakuvien homo- ja heterogeenisuutta, kerrottujen tarinoiden ja muistojen kulttuuristen ja ideologisten merkitysten muuttumista sekä vallankäytön aspektia.

Muistitietotutkimuksen aihepiiri ja metodologiset mahdollisuudet kokosivat marraskuiseen Helsinkiin tutkijoita eri tieteenaloilta. Symposiumissa saimme tutustua moniin kiinnostaviin aihepiireihin ja käsittelytapoihin sekä keskustella kolmen päivän ajan muistitietotutkimuksesta sekä kerronnan ja muistin kysymyksistä. Eri maista saapuneet, muistitietotutkimuksesta kiinnostuneet osanottajat loivat symposiumiin innostuneen ja keskusteleavan ilmapiirin.

KIRJALLISUUS

FINGERROOS, OUTI & LAAKKONEN, SIMO & SALMI-NIKLANDER, KIRSTI 2006: Finnish Oral History Network – Fingerroos, Outi & Heimo, Anne & Makkonen, Elina & Pöysä, Jyrki & Ukkonen, Taina (eds.), *Theme 2006: The Oral History Network in The Nordic and Baltic Context*. *Elore* 13(1) [online]. < http://cc.joensuu.fi/~loristi/1_06/fls1_06.pdf > [16.4.2007.]

TUULIKKI KURKI JA ELINA MAKKONEN

KALELA, JORMA 2000: *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

PORTELLI, ALESSANDRO 2006: So Much Depends on a Red Bus, or Innocent Victims of the Liberating Gun. – *Oral History* 34(2): 29–43.

Dosentti Tuulikki Kurki on Suomen Akatemian tutkijatohtori Joensuun yliopiston Suomen kielen ja kulttuuritieteiden oppiaineryhmässä.

FL Elina Makkonen on Kulttuuristen tulkintojen tutkijakoulun tutkijakoulutettava ja tekee väitöskirjaa perinteentutkimuksen oppiaineeseen Joensuun yliopistossa.